

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 070.421:323.1(497.4Kranj)"1864/1914"

Prejeto: 12. 3. 2009

Andrej Vovko

dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni svetnik, izredni profesor,
Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, Novi trg 5, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: andrej.vovko@zrc-sazu.si

Članstvo Slovenske matice v Kranju in okolici do prve svetovne vojne*

IZVLEČEK

V zaostrenih narodnostnih spopadih na slovenskem ozemlju ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja so na slovenski strani igrale zelo pomembno in daljnosežno vlogo nekatere narodnoprerebudne in narodnoobrambne organizacije, ki so prispevale odločilen delež k obrambi slovenstva pred nemškimi, italijanskimi in madžarskimi raznarodovalnimi pritiski. Med njimi je bila prav v vrhu tudi najstarejša znanstvena založba Slovenska matica, ustanovljena leta 1864. V prispevku je na podlagi letnih seznamov v Letopisih Slovenske matice predstavljeno članstvo te založbe v Kranju in okolici do prve svetovne vojne, tako s številom članov za posamezna leta kot tudi po poklicnih kategorijah in z njihovo številčno analizo. Na koncu je podana kratka primerjava članstva s ljudsko založbo Družbo sv. Mohorja in šolsko narodnoobrambno Družbo sv. Cirila in Metoda v istih geografskih in časovnih okvirih, posebej pa so izpostavljeni nekateri najbolj vidni člani Slovenske matice v Kranju in okolici, ki so hkrati v veliki meri pomenili slovensko družbeno, kulturno, politično, duhovno, gospodarsko in drugo elito tega območja.

KLJUČNE BESEDE

Slovenska matica, novejša zgodovina Kranja in okolice, osebnosti novejše zgodovine Kranja, slovenska društva, slovenske narodne založbe, kulturna zgodovina Kranja in okolice, narodnoobrambne organizacije

ABSTRACT

MEMBERS OF SLOVENSKA MATICA IN KRANJ AND VICINITY UP TO WORLD WAR I

In the strained nationality conflicts on Slovene territory at the end of the 19th and in the beginning of the 20th centuries some nationality-awakening and national-defensive organisations played a significant role on the Slovene side that contributed a decisive share to the defence of Slovene identity before German, Italian and Hungarian denationalisation pressures. Among them was at the top the oldest scientific publishing house the Slovenska matica established in the year 1864. Presented in the contribution are based on annual lists in the Letopis Slovenske matice members of the publishing house in Kranj and vicinity up to World War I, as well by number of members for individual years as by vocation categories and by analysis of their number. In conclusion, a brief comparison of membership with the national publishing house Družba Sv. Mohorja in identical geographical and time frames is given; particularly exposed are some most renowned members of Slovenska matica in Kranj and vicinity that at the same time represented the Slovene social, cultural, political, spiritual, economic and other elite of that region.

KEY WORDS

Slovenska matica, modern history of Kranj and vicinity, personalities of modern history of Kranj, Slovene societies, Slovene national publishing houses, cultural history of Kranj and vicinity, national-defensive organisations

* Prispevek o zgodovini njej tako ljubega Kranja in njegove okolice posvečam v blag spomin naši nepozabni "studentski mami" prof. dr. Olgi Janša Zorn, ki je s svojo nevsiljivo skrbnostjo zaznamovala moj študij na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v letih 1967–1972 in tudi mojo nadaljnjo poklicno pot.

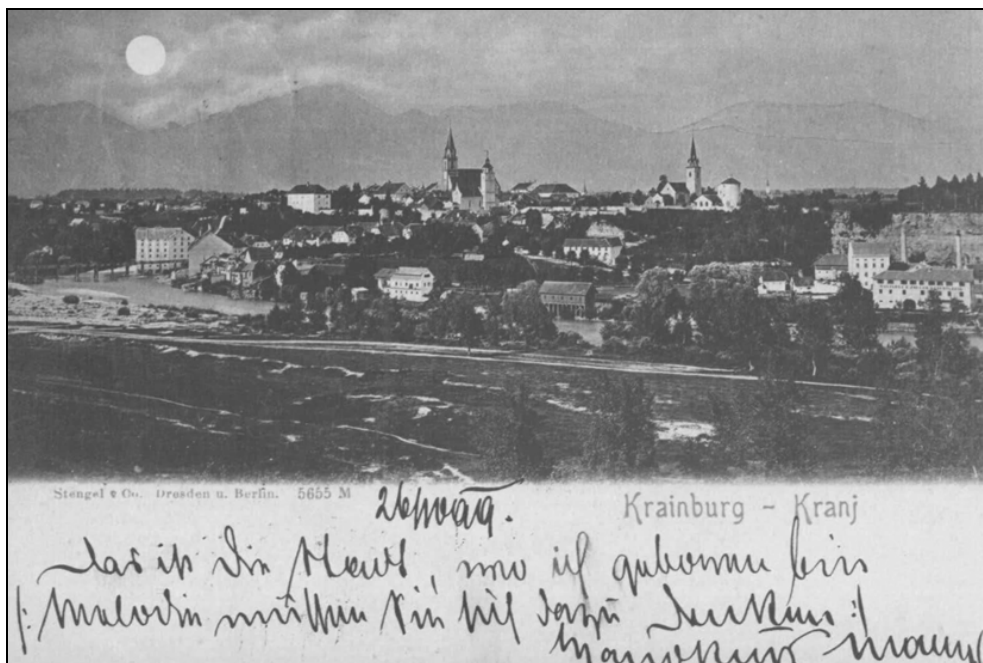
V zaostrenih narodnostnih spopadih na slovenskem ozemlju ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja so na slovenski strani igrale zelo pomembno in daljnosežno vlogo nekatere narodnoprebudne in narodnoobrambne organizacije, ki so prispevale odločilen delež k obrambi slovenstva pred nemškimi, italijanskimi in madžarskimi raznarodovalnimi pritiski. Med njimi je bila prav v vrhu tudi najstarejša znanstvena založba Slovenska matica (dalje tudi SM), ustanovljena leta 1864. Pri njeni ustanovitvi so bili najbolj delavni mariborski Slovenci, kot je bil to primer še pri nekaterih drugih podobnih primerih, med drugim pri nastajanju osrednjega slovenskega političnega dnevnika. Ustanovitelji so v njenih pravih zapisali, da bo *"društvo brez vse politične delavnosti"*, njene dejavnosti pa da bodo *"čisto znanstvene, pa tudi ljudstvu primerne spise v slovenskem jeziku ali samo dajalo na svetlo ali pa vsaj podpiralo, da se izdada"*. Ker je namen tega prispevka prikazati članstvo Slovenske matice v Kranju in okolici, se podrobneje v njeno delovanje na tem mestu ne bomo spuščali, na kratko bomo predstavili le nekatere prvine organiziranosti in načina njenega delovanja, ki so pomembne za razumevanje tega prispevka.¹

Društvo je imelo glede na višino članarine dve vrsti članov: "elitne" ustanovnike in "popularne" letnike. Ustanovniki posamezniki so enkrat za vselej plačali najmanj 50 goldinarjev, društva pa najmanj

100 goldinarjev članarine. Slovenska matica je imela mrežo svojih poverjenikov, v prvem obdobju v veliki večini duhovnikov. Od začetka je bila organizirana povsem enako kot prva slovenska založba s pretežno verskimi in moralno-vzgojnimi poudarki ter pretežno usmerjena k najširšemu krogi preprostih bralcev – Družba sv. Mohorja (dalje tudi DSM). Njune osnovne enote članstva in delitve knjig so bile župnije, dekanije in škofije. Po letu 1880 se je v Slovenski matici pojavila tudi kategorija letnikov, ki jih v seznamih članstva niso navajali z imeni in priimki, ampak le v poklicem oz. stanom. To so bili praviloma dijaki, ki niso imeli pravic višjih kategorij članstva Slovenske matice.

Od leta 1899 dalje, ko je tudi v Slovenski matici prišlo do zapoznele "ločitve duhov" in njene jasne usmeritve v liberalne vode, po sklepu 117. seje njenega odbora v letnih seznamih članstva niso več navajali po župnijah, dekanijah in škofijah, ampak po abecednem redu krajev.

Tabela s številom članstva po posameznih letih za Kranj in okolico ter za celotno SM in imenik članov Slovenske matice v Kranju in okolici sta nastala na podlagi 41 letnih seznamov članstva, objavljenih najprej v Narodnih koledarjih in letopisih Matice Slovenske za leti 1867 in 1868, nato v Narodnem koledarju, sporočilu in letopisu za leto 1869, od 1870 dalje pa v Letopisu Matice

Panorama Kranja iz začetka 20. stoletja (fototeka Gorenjskega muzeja Kranj).

¹ Več o zgodovini Slovenske matice gl. Bernik, Sto let kulturnega poslanstva, str. 11–24; Melik, Slovenska matica, Enciklopedija Slovenije, 11. zvezek, str. 415–416.

Članstvo Slovenske matice v Kranju in okolici

Leto	Ust.	Letn.	Naročn.	Skupaj	Čast. čl.	Ust.	Letn.	Naročn.	Skupaj
1866	11	23	-	34	-	370	571	-	941
1867	15	25	-	40	-	385	815	-	1.200
1868	15	25	-	40	-	388	998	-	1.386
1869	18	31	-	49	-	393	1.104	-	1.497
1870	18	40	-	58	-	394	1.209	-	1.603
1871	19	44	-	63	5	405	1.461	-	1.871
1873	20	44	-	64	5	397	1.721	-	2.123
1874	18	43	-	61	5	400	1.886	-	2.291
1875	21	39	-	60	5	393	1.786	-	2.194
1876	21	37	-	58	5	374	1.770	-	2.149
1877	19	35	-	54	5	374	1.722	-	2.101
1878	19	36	-	55	7	363	1.615	-	1.985
1879	18	34	-	52	7	355	1.482	-	1.844
1880	19	30	-	49	7	349	1.228	-	1.584
1881	18	30	-	48	6	345	943	-	1.294
1884	15	28	-	43	6	325	1.125	-	1.456
1885	15	29	-	44	7	321	1.129	-	1.457
1886	15	32	-	47	8	312	1.176	-	1.496
1887	15	38	-	53	8	318	1.291	-	1.617
1888	13	40	-	53	8	312	1.390	-	1.710
1889	13	43	-	56	8	304	1.597	-	1.909
1890	13	45	-	58	7	301	1.724	-	2.032
1891	12	47	-	59	6	300	1.851	-	2.157
1892	12	54	-	66	7	292	1.901	-	2.200
1893	11	58	-	69	7	287	2.066	-	2.360
1894	12	64	-	76	6	285	2.226	13	2.530
1895	13	68	-	81	6	281	2.406	20	2.713
1896	12	80	-	92	6	275	2.424	24	2.729
1897	12	80	-	92	6	271	2.583	20	2.880
1898	12	84	-	96	6	265	2.810	18	3.099
1899	12	83	2	97	6	256	2.865	17	3.144
1900	10	83	-	93	6	250	2.883	13	3.152
1901	10	84	-	94	6	242	2.957	18	3.223
1902	10	91	-	101	6	237	2.823	10	3.076
1903	10	87	-	97	5	228	2.800	9	3.042
1904	9	87	-	96	5	220	2.776	2	3.003
1905	8	79	14	101	6	210	2.889	33	3.138
1906	8	75	25	108	6	208	3.121	126	3.461
1907	8	79	25	112	7	203	3.964	461	4.635
1910	7	75	-	82	5	189	3.779	85	4.058
1911	6	61	-	67	6	183	3.355	272	3.816

Slovenske.² Člani so bili v teh seznamih, kot že

² Prvi uporabljeni seznam: Imenik Matičinih udov do avgusta 1866, str. 23 (za kranjsko dekanijo) str. 39, (za vso SM); vmes uporabljeni seznam za leta 1867–1910. Zadnji uporabljeni seznam: Imenik družtvenikov "Slovenske Matice" za leto 1911, str. 27 (za Cerklje), str. 32 (za Kranj), str. 48–49 (za Tržič). Za vse člane SM v letu 1911, Letno poročilo tajnikovo, str. 4.

rečeno, najprej razporejeni po župnijah, dekanijah in škofijah. V času začetka izrazitega prehoda Slovenske matice v liberalne vode pa so od leta 1899, kot smo že omenili, člane SM navajali po abecednem redu krajev, kjer so živeli, oziroma kamor so prejeli matičine knjige. V številčni tabeli članov Slovenske matice v Kranju in okolici so vzporedno objavljeni podatki za vse člane Slovenske matice,

oboji po posameznih letih in kategorijah članstva.

V omenjenih Letopisih Slovenske matice ni objavljenih seznamov članstva za leta 1872, 1882, 1883 ter 1908 in 1909, končajo pa se z letom 1911. Zaradi tega prihaja pri spremljanju članov v teh letih do določenih nejasnosti, kdaj so bili dejansko člani in kdaj ne, ter zlasti po letu 1911 do kdaj, zato so zabeležene vrzeli označene z znakom (?). Seznami članov v Letopisih so urejeni po abecednem redu priimkov, vsi pa skoraj brez izjeme redno navajajo tudi poklice ali stan članov, razen za leti 1910 in 1911, ko so navajanje poklicev iz neznanega vzroka dosledno izpustili za vse člane v seznamih. Na tem mestu smo pregled članov oblikovali drugače kot v Letopisih, za vsa leta tekoče kronološko na podlagi njihovih poklicev in številčne zastopanosti poklicev med članstvom Slovenske matice, posebej v mestu Kranju in posebej za vsak kraj v njegovi okolici, ki je zajemala kranjsko dekanijo. V seznamih članstva v omenjenih Letopisih so od leta 1889 posebej vodili člane v Trziču in nato od leta 1895 tudi v Cerkljah, oboji so imeli od takrat tudi svoje poverjenike.

Nekateri člani Slovenske matice so v spodnji tabeli označeni z *ležečim tiskom*. Gre za tiste, ki so v seznamu članov zabeleženi v več kategorijah članstva, torej letniki, ki so postali ustanovniki, oziroma bili v seznamih zabeleženi kot člani Slovenske matice v različni časovnih obdobjih v različnih krajih. Pri tem je šlo zlasti duhovnike in tudi za učitelje, ki so se po službenih dolžnostih selili iz kraja v kraj. Nekateri so imeli tudi po več poklicev: duhovnik in profesor ali učitelj, trgovec in posestnik, gostilničar in posestnik. Pri posameznem članu skušamo slediti tudi njegov poklicni razvoj, do določene mere tudi spreminjanje kraja službovanja, vendar praviloma samo znotraj kranjske dekanije. Ker tukaj beležimo le prejemanje knjig Slovenske matice v Kranju in okolici, so pri spremljanju določenih letnikov nastale vrzeli, ko so predvsem službeno ali iz drugih vzrokov selili v druge kraje zunaj omenjene dekanije in tam prejemale knjige Slovenske matice.

Kranj

Poverjenika:

Janez Reš, dekan, (1866–67), Dragotin (Karol) Šavnik, lekarnar (1866–1911).

Ustanovniki:

Duhovniki:

Anton Mežnarec, kaplan, dekan (1866–99), Janez Reš, dekan (1866–73), dr. Jurij Štrbenec, dr. prava, kaplan (1866–67), Tomaž Zupan, gimnazijski katehet (1868–78), dr. Jernej Widmar, (Widmer), knezoškof (1875–83),³ Anton Koblar, mestni župnik,

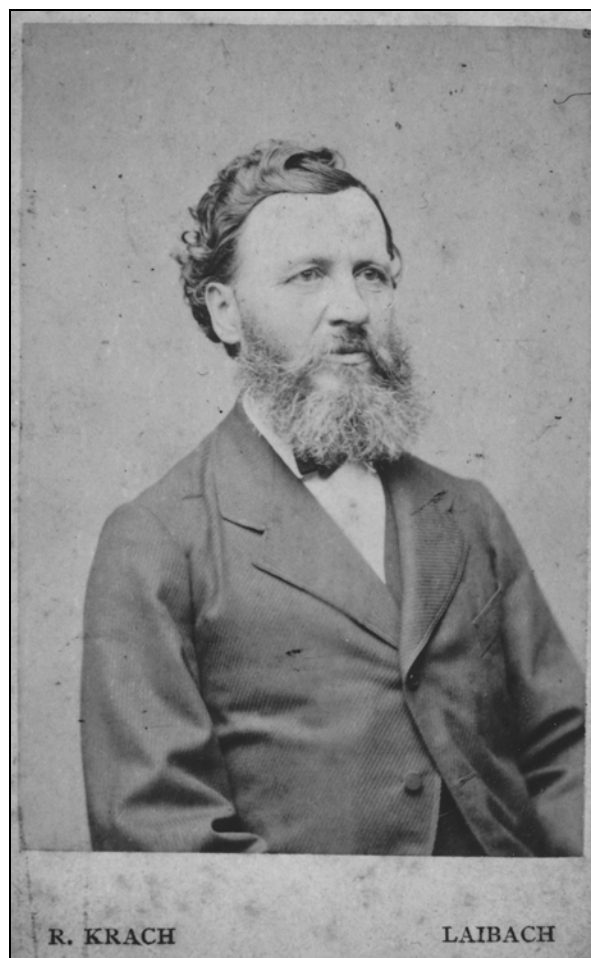
dekan (1900–11), dr. Francišek Perne, gimnazijski profesor, katehet (1900–11).

7

Trgovci (t.):

France Kadilnik (1866–67), Matej Pirc (Pirc), t. in posestnik (1866–90), Matej Ros (Ross) (1866–1903), Valentin Pleiweis, (Karlovac, od 1869 Dunaj), (knjige naj prejema v slovenščini "najizvrstnejši" dijak kranjske gimnazije (1867–80)), Leopold Jugovec (Jugovic), t. in deželni poslanec, zasebnik, (1868–76), France Omersa, t. svetnik trgovske zbornice, posestnik, (1870–1911), Ferd. Sajovic, t. svetnik trgovske zbornice (1875–1904).

7

Matej Pirc (fototeka Gorenjskega muzeja Kranj).

dr. Dragotin Bleiweis, zdravnik (1866), dr. Ognjeslav (Ignacij) Mali, okrajni zdravnik (1867–87), Dragotin (Dragomir, Karol) Šavnik, lekarnar, župan, vitez Franc-Jožefovega reda, posestnik, (1866–

³ Dr. Widmar je prišel živeti v pokoj v Kranj julija 1875;

umrl je v Kranju 17. 5. 1883 (Slovenski biografski leksikon, 13. zvezek, str. 443).

1911), Sebastjan Šavnik, župan, lekarnar, posestnik (1866–84).

Gregor Kržič, c. k. sodni adjunkt (1867–73), okr. sodnik v. p. (1894–95), dr. Janez Steiner, notar (beležnik) (1875–78), dr. Tine (Valentin) Prevec, (Prevc), advokat, zasebnik (1869–99), Luka Robič, c. kr. davkarski nadzornik (1869), Blaž Hrovat, gimnazijski profesor (1868), Oton Detela, graščak (1880), Vinko Majdič, vodja umetnih mlinov, veletrgovec, posestnik (1885–1911(?)), Franc Žužek, inženir, (1890–92), Ivana Pleiweis, (Bleiweis) vdova trgovca, posestnica (1866–86), Nikolaja (Nikica) Florijan (1866–76).

Letniki:

Narodna čitalnica (1871–1911(?)), Učiteljska knjižnica kranjskega okraja (1874–1911(?)), Gimnazijska knjižnica (1886–87, 1895–1911(?)), Slovensko bralno društvo (1888–1907(?)), Telovadno društvo Gorenjski Sokol (1906–11(?)).

Gimnazijski profesorji:

Janko Pajek (1866–68), Vilibald Zupančič, suplent (1869–70), Matevž Vodušek (1870–71), France Krašan (1871–73), Miha Žlogar (1871–73), Davorin (Martin) Karlin (1880–88), Franc Wiesthaler, ravnatelj (1885–87), Josip Hubad (1886–89), ravnatelj (1894–1906†), dr. Valentin Korun (1894–1900), Franc (Fran) Novak (1895–99), Anton Štriftof (1895–99), dr. Josip Tominšek (1896–1903), dr. Jakob Žmavc (1896–1904), Anton Dokler (1898–1911)⁴, Ivan Maselj (1898–99), Milan Pajk (1898), Anton Zupan (1899–1911), dr. Jožef (Josip) Debevc (1900–10), Maks Pirnat (1900, 1905–11), dr. Vladimir Herle (1902–11), Evgen Jarc (1902–07(?)), Anton Jeršinovic (1902–05), Jakob Tršan (1902–04), Ivan Gnidovec (1903–04), Avgust Žigon (1903), Ivan Grafenauer (1904–07(?)), Fr. Verbic (1907–(?)), dr. Karol Capuder (1910–11), dr. Simon Dolar (1910–11), Ignacij Fajdiga, ravnatelj (1910–11), Anton Sušnik (1910–11).

31

Duhovniki (d.):

Mihael Lazar, vodja glavne šole in katehet (1866–70, 1884(?)-87), Anton Brodnik, gimnazijski profesor katehet (1867–68), *France Tavčar*, kaplan, ekspozit (Št. Jošt) (1870–87) (od 1888 do 1993 letnik v Besnici), ekspozit (Št. Jošt) (1894–97†), *Fr. Špendal*, šolski ravnatelj, katehet (1873–75) (potem letnik v Cerkljah in Tržiču), Janez Erjavec, d., d. v. p. (1874–87), *France Kregar*, kaplan (1879–81(?)), Ivan Mervec, kaplan (1884(?)-86), *Anton Kukelj*, mestni kaplan (1888–91) (potem letnik v Šenčurju),

Ivan Lavrenčič, mestni kaplan (1890–91), Franc Birek, mestni kaplan (1892–94), dr. Ivan Mauring, mestni kaplan (1892–93), *dr. Franc (Fran, Frančišek) Perne*, kaplan, katehet (1894–99) (potem ustanovnik), Štefan Rihar, mestni kaplan (1895–96), Ivan Nep, Reiner, mestni kaplan (1897–99), Franc Žvan, mestni kaplan (1897–1902), Alfonz Levičnik, gimnazijski profesor katehet (1899–1902), Jožef Plantarič, mestni kaplan (1900), *Alojzij Šarec*, ekspozit (Št. Jošt) (1900–04) (potem letnik v Šmartinu), Jožef Potokar, mestni kaplan (1901–02), *Vojteh Hybašek*, mestni kaplan (1903–05), Ivan Debevc, kaplan (1904–05), Ivan Barle, kaplan (1906–07(?)), Valentin Sitar, mestni kaplan (1907–11(?)).

23

Uradniki (u.):

Alfonz Pirc, okrajni glavar (1901–03, 1906–1907(?)).

Josip Rihar, okrajni komisar (1888–88).

Dragotin Pec (1866–76), Dragotin Martinak, aktuar (1867–68), Franjo Gogala, zasebni u. (1880–85), Ivan Bohinc, zasebni u. (1884(?)-85, 1887–1904). Franc Strel, železniški u. (1896), Hinko Rebolj, železniški u. (1907–(?)).

Valentin Levičnik, finančni svetnik v. p. (1898–1907(?)).

Valentin Novak, davčni pristav (1902–05).

Srečko Kavčič, tovarniški u. (1899).

11

Trgovci (t.):

France Dolenc (Dolenc, Dolenz), t. in posestnik, vitez Franc-Jožefovega reda (1866–1900†), Rajmund Krisper (Krišper), t. in posestnik (1873–1902), Ferd. Sajovic (1874), Karol Florijan, t. in posestnik, zasebnik (1878–1907(?)) (1890–91), Ivan Rakovc, zasebnik, t. in posestnik, zasebnik (1888–1911(?)), Tomaž Pavšler ml., t. in posestnik (1890–1911(?)), Ciril Pirc, t. in posestnik, deželni poslanec (1892–1911(?)), Jakob Killer, t. in posestnik (1897–1903), Albin Rant (1898–1904), Ivan (Janko) Majdič ml. (1902–06†), Janko Sajovic (1906–11(?)).

11

Učitelji(ce):

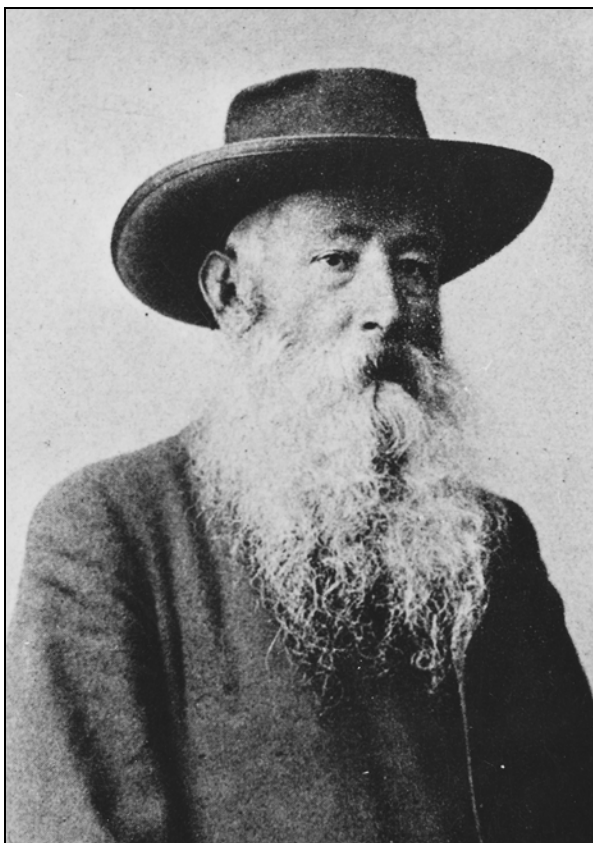
Peter Cebin (1866–79), Mihael Kuster, nadučitelj, šolski nadzornik (1870–79), Jožef Bezljaj (1877–78), Andrej Žumer, okr. šolski nadzornik, odlikovanec z zlatim križem za zasluge (1895–1902), Ivan Pezdič, nadučitelj (1896–1903), Frančišek Gaertner (1900–01), Franja Jugovic, mestna nadučiteljica (1902–11), Marija Rooss (1904–11).

8

⁴ Anton Dolker je bil v letih 1879–1912 profesor na gimnaziji v Kranju (Slovenski biografski leksikon, 1. zvezek, str. 239).

Edvard Šavnik z družino (fototeka Gorenjskega muzeja Kranj).

Janez Mencinger (fototeka Gorenjskega muzeja Kranj).

Sodniki (s.):

Ferd. Stare (1875–76), Tomaž Einspieler, s. pristav (1888–89) (1890–91), Ivan Kavčnik, s. pristav

(1891–92), Josip Starič, s. pristav (1891–94), Ivan Pogačnik, s. pristav (1898), okrajni s. (1900–11), Fran Peterlin, s. pristav (1898–1901), Alojzij Seliskar, s. pristav (1899–1907).

Odvetniki (o.):

dr. Janez Mencinger (1871–82(?)),⁵ dr. Valentin Štepihar, o. in posestnik (1884(?)-1907(?)), dr. Ivan Tavčar, odvetniški koncipient (1877–79),⁶ dr. Franc Prevec (Prevc), odvetnik (1894–1904), dr. Jožef (Josip) Kušar (1905–11).

Notarji (n.):

Viktor Globočnik, n. in posestnik, deželni poslanec (1885–97), Avgust Drukar, n. kandidat (1893–97), Anton Šlamberger, n. (1898–1911)

3

Zdravnika:

dr. Edvard Šavnik (1886–1911),⁷ dr. Edvard Globočnik (1896–1911).

⁵ Po opravljenem odvetniškem izpitu decembra 1871 se je kot samostojni odvetnik naselil v Kranju. Leta 1882 se je s pisarno preselil v Krško (Slovenski biografski leksikon, 5 zvezek, str. 93).

⁶ Od januarja 1877 do septembra 1880 je bil koncipient pri dr. Janezu Mencingerju v Kranju, vmes je opravil rigorozo in bil novembra 1877 promoviran za doktorja prava (Slovenski biografski leksikon, 12. zvezek, str. 30).

⁷ Umrli je v Kranju 19. marca 1931 v starosti 79 let. Bil je med drugim častni meščan Kranja in prostovoljnega gasilskega društva v Kranju, ki ga je tudi ustanovil leta 1881, ustanovitelj Dijaške kuhinje in pokrovitelj Družbe sv. Cirila in Metoda (Koledar šolske družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za prestopno leto 1932, str. 80).

Farmacevta:

Simon Maček (1871–73), *Jakob Hočevar* (1874–78) (od 1888 letnik v Cerknem).

Gostilničarja in posestnika:

Peter Mayr ml. (1885–1907(?)), Josip Kovač, gostilničar, posestnik (1896–98).

Poštna odpravnik:

Martin Novak (1874–84(?)), Albina Tavčar (1904).

Franc Žužek, inženir (1886–88), Ivan Valenčič, tajnik hranilnice (1898–1911(?)), Rudolf Kokalj, zavarovalniški zastopnik Dunava (1902–1911(?)), Ivan Fr. Lampret, tiskarnar (1902–07(?), 1911(?)), Franc Berlec, žandarmerijski stražmojster (1893–94).

Ivan Franke, slikar (1879–80), Ignacij Fock, svečar, posestnik (1896–98), Franc Šumi, mesar, posestnik (1896–97), Franc Pucher, vrvar, posestnik (1897), Ivan Novak, pek (1905), Malica Gregorač, gospodična (1866–68).

Brez navedbe poklica:

Jakob Antloga (1910), Marko Bajuk (1910), Josip Cvar (1910–11(?)), Janko Janežič (1910–11(?)), Ivan Masten (1910–11(?)), Henrik Steska (1910–11(?)), dr. Karel Šavnik (1911(?)), Fran Virant (1910–11(?)).

Naročniki:

1 dijak (1899), 14 dijakov (1905), 25 dijakov (1906), 25 dijakov (1907).

Besnica

Letniki:

Franc Tavčar, ekspozit (1888–93), Franc (Fran), Pokorn, ekspozit, župnik (1894–1911).

Cerklje

Poverjeniki:

Jakob Hočevar, lekarnar (1895–99), Andrej Kmet, nadučitelj (1900–1910), Josip Lapajne, nadučitelj (1911).

Ustanovniki:

dr. *Edvard Globočnik*, zdravnik (1873–99), Baltazar Bartol, župnik v. p. (1880–1910), Alojz Rožič, kaplan (1881–(?)).

Letniki:

Bralno društvo (Sp. Brnik) (1898–1903), Narodna čitalnica (1904–07(?)).

Duhovniki:

Anton Košmrlj, kaplan (1866–67), *France Rome*, kaplan (1868–70) (potem letnik v Naklem), Anton

Golobič, kaplan, župnik (1870–81(?)), Anton Zupančič, kaplan (1876), *France (Franc) Špendal*, kaplan (1879) (potem letnik v Trziču), Jos. Marinko, kaplan (1880), Lorenc (Lovro), Oblak, kaplan (1881–86), Ivan Zdražba, kaplan (1884(?)–84), *Andrej Kalan*, kaplan (1885–86), *Ivan Lavrenčič*, kaplan (1888–89) (potem v Kranju), Franc Krek, kaplan (1890–95), Ivan Pavlič, kaplan (1892–96), župnijski upravitelj (Šenturška gora) (1897), Simon Robič, župnijski upravitelj (Šenturška gora) (1895–96), Edvard Kosobud, kaplan (1896–99), Jakob Matjan, kaplan (1897–1900), Ivan Hromec, župnik (Šenturška gora) (1900–04), Ivan Medved, kaplan (1900–02), Matej Kos, kaplan, katehet (1902–04), *Viljem Paulus*, župnijski upravitelj (Šenturška gora) (1905–07(?)), Fran Krmelj (Šenturška gora) (1910).

20

Posestniki:

Ignacij Kanduč (Stiška vas) (1866–70), Ivan Hacin (Črešnjevke) (1890–93), Josip (Jožef) Hacin (Črešnjevke) (1894–1911(?)), Josip Josip Mušič (Pešata(?)) (1897), Luka Pavlič (Sp. Brnik) (1898–99), Francišek Ahlin (1904–07(?)), Anton Koritnik (1904), Jerica Likar (1907–(?)).

8

Učitelji (u.):

Andrej Vavken, kmetijski učitelj, župan (1870–77) (1895–98†), *Andrej Kmet*, nadučitelj (1893–1910), Slavoj Praprotnik (1901), Jožef Lapajne, u., nadučitelj (1902–1911), Minka Franter (1906–07(?)), Ivan Kalan (Velesovo) (1906–1911).

6

Orožniški stražmojstri:

Francišek Zihlerl (1900–03), Alojzij Oberstar (Šenčur) (1902–05), Ignacij Očepek (1903).

dr. Avgust Mayr (Mayer), okrajni zdravnik (1901–1910), *Jakob Hočevar*, lekarnar, trgovec, posestnik (Zg. Brnik) (1890–99), lekarnar, posestnik (Vrhnika) (1900) (potem letnik na Vrhniki), Jožef Železnikar, železniški uradnik (Ponteba) (1902–06), Evgenija Vavken, poštarica (1900–02), France Ahčin, dacar (1870), Janez Robas, župan (1866–67), Ivan Eržen, trgovec (1905), Iv. Kern, sin trgovca in posestnika (1906), trgovec, posestnik (1907–11(?)), Janko Ahlin, gostilničar, posestnik (1906–07(?)), Ivan Ahčin, gostilničar, posestnik (Adergas) (1904–1911(?)), Jožef Jenko, posestnikov sin (Zgornji Brnik) (1900–07(?)), Mila Kern, trgovska hči (1904–05), Štefan Hacin (1871–73).

Naročniki:

1 dijak (1899)

Duplje

Letnik:
Tomaž Šlibar, župnik (1866–81(?)).

Galicija

Letnica:
Antonija Kavt, žena železniškega inženirja (1870).

Goriče

Letniki:
Leopold Zaletel, župnik (1896–97), Jernej Primožič, župnik (1898–99), Anton Likozar, učitelj (1888).

Hrastje

Letnika:
Lovro Rožman (Rozman), beneficiat (1893–97),
Valentin Aljančič, beneficiat(?) (1910(?)-1911).

Kokra

Letniki;
Franc Strmole, župnik (1866–74), *Anton Nemeč*, župnik (1896–1907(?)), Alojzija Štebi (1910–11).

Kovor

Letniki:
France Bohinec (Bohinc), župnik (1866–70) (potem letnik v Križah).

Mače

Letnik:
Andrej Pekovec, posestnik (1904–07(?)).

Mavčiče

Letniki:
Matej Preželj, župnik, zlatomašnik (1868–1900), Josip Dolinar, učitelj (1892–98), Anton Rihar, upokojenec (1879).

Naklo

Ustanovniki:
Anton Zarnik, župnik (1867–88).

Letniki:
Primož Jan, kaplan (1869–70), Ivan Vrhovnik, kaplan (1881–84?)⁸ (od 1886 letnik v Dobu), *Franc Rome*, župnik (1889–92), *Anton Mali*, župni upra-

vitelj (1893–94), Jakob Mrak, župnik (1894–95), Ludovik Schiffrer, kaplan (1894–95), Josip Benkovič, kaplan (1896), Franc (Francišek), Traven, kaplan (1897–1902), Francišek Pavšič (Pavčič) kaplan (1904–1907(?)).

9

Josip (Jožef) Traven, učitelj (1892–99).

Olševek

Letniki
Simon Robič, beneficiat (1870–73) (potem letnik na Senturški gori pri Cerkljah).

Ovšiše (od 1871 vključene v dekanijo Radovljica)

Letniki
Janez Habe, župnik (1869–70).

Podbrezje

Ustanovnik:
Janez Parapat, kaplan (1868–71).

Letniki:

Duhovniki:
Sebastijan Elbert, kaplan (1887), Franc Rihar, kaplan (1888–90), Andrej Plečnik, kaplan (1891), *Anton Mali*, kaplan (1892) (potem letnik v Naklem), *Ivan (Janez) Zabukovec*, kaplan (1896–97) (potem letnik v Križah), Mihael Koželj, župnik (1898–99).

6

Učitelja:
France Praprotnik (1866–68), France Klinar (1870).

Franc Pavlin, inženir, trgovec in posestnik (1888–92), Alojzij Pavlin, trgovec in posestnik (1888–99, 1903–1911), Aleš Pavlin, posestnik (1869–78), Marija Kilar, gospodična (1869).

Podnart

Letnik:
Josip Pogačnik, posestnik (1889–91).

Preddvor

Ustanovnik:
Janez (Ivan) Debeljak, župnik (1871–99).

Letniki:

⁸ Kaplan v Naklem je bil od 1881 do 1885, do 1887 pa kaplan v Dobu (Slovenski biografski leksikon, 14. zvezek, str. 267).

Duhovniki:

Janez Debeljak, župnik (1869–70), Anton Kržič, kaplan (1873–75), Martin Molek, kaplan (1877–78), *Valentin Aljančič*, kaplan (1881–(?)) (potem letnik v Šmartnem), *Andrej Kalan*, kaplan (1884)⁹ (potem letnik v Cerkljah), Franc Žužek, kaplan (1896–97), Anton Čop, kaplan (1900–01), Valentin Remškar, kaplan (1902).

8

Predoslje

Ustanovnik:

Anton Krčon, kaplan (1867–68), župnik v. p. (1894–02).

Letniki:

Duhovniki:

Jožef (Josip) Krčon, župnik, duhovni svetnik (1866, 1869–1902), Ernest Čuber, kaplan (1871–72), Peter Mohar, kaplan (1875–76), *France Kregar*, kaplan (dalje letnik v Kranju) (1878–79), Ivan Kačar, kaplan (1889), Ignacij Zupanc, kaplan (1892–1902), župnik (1903–07(?)), Fr. Kimovec, kaplan (1905).

7

Janez Saje, učitelj (1866–70), Drag. Česnik, učitelj (1893–96), *Henrik Paternost*, nadučitelj (1904–07(?)).

Primskovo

Letniki:

Blaž Vomberger, župnik v. p. (1866–81(?)), Karol Miklavčič, duhovnik (1900–01), Franc Luznar, učitelj, nadučitelj (1893–1911).

Smlednik

Ustanovniki:

Jožef Vidmar, kaplan (1869–70), Jožef Belar, kaplan (1876–77), Franc Šušteršič, kaplan (1887).

Letniki:

Duhovniki:

Matej Preželj, župnik (1866–67), France Sajevec, kaplan (1867) (1874), *Andrej Karlin*, kaplan (1881–83) (potem letnik v Senčurju), Ivan Novak, župnik (1885–88), Ivan Müller, kaplan (1888–89), Ivan Karlin, župnik (1890–1903) Jakob Pokorn, kaplan (1890–91), Franc Košir, kaplan (1892–94), Jernej Bernard, kaplan (1895), Anton Hribar, kaplan

(1896), *Vojteh Hybašek*, kaplan (1900–02), Dragotin Cuk, kaplan (1903–05).

12

Janez Jeraj, posestnik (1871–74).

Šenčur

Letniki:

Duhovniki:

Janez Koprivnikar, kaplan (1866–69), Ignacij Mali, kaplan (1866–68), Jurij Košmerl, župnik (od 1873 župnik v. p.) (1868–79), Štefan Gnjezda, kaplan (1870–75) (potem letnik na Bohinjski Beli), Valentin Skul, kaplan (1870–75), župnik v. p. (1896), Janez Šivec, župnik (1873–75), Janez Košmelj, kaplan (1876–79), Martin Povše, župnik (1876–90), *Andrej Karlin*, kaplan (1884), Ivan Kljun, kaplan (1885–87), *Anton Koblar*, kaplan (1888) (potem letnik, nato ustanovnik v Kranju), *Anton Nemec*, kaplan (1890–95) (potem letnik v v Kokri), Anton Kukelj, župnik (1892–1904), *Anton Železny*, kaplan (1896).

14

Anton Kunšič, učitelj (1873–75), Ivan Rihteršič, nadučitelj (1899), Anton Blagne, posestnik (1887–91†), Antonija Blagne, trgovka (1893–1907(?)), France Kordeš (1870–73), Antonija Peršina (1910–11).

Šenturška gora

Letnika:

Janez Judnič, župnik (1871–74), *Simon Robič*, beneficiat, administrator (1874–94).

Šmartin (Stražišče)

Ustanovnik:

Jur. Krašovic (Krašavec), župnik (1871–81(?)).

Letniki:

Duhovniki:

Valentin Lah, kaplan (1870–71), *Blaž Šoklič*, kaplan (1874–77), Matija Zarnik, kaplan (1878–81(?)), *Valentin Aljančič*, kaplan (1884(?))–86) (potem letnik v Hrastju), Anton Brodnik, kaplan, kaplan v. p. (1888–96), Ivan Mesar, župnik, duhovni svetnik, deželni poslanec (1893–95†), *Alojzij Železny*, kaplan (1893–95) (potem letnik v Senčurju), Jos. Razboršek, župnik (1895–1904), dr. Josip Gruđen, kaplan, kaplan v začasnem pokoju (1896–98), *Alojzij Šarec*, kaplan (1897–99) (vmes Št. Jošt), župnik (1905–07(?)), *Viljem Paulus*, kaplan (1902–04) (potem letnik na Šenturški gori).

11

⁹ V letih 1883–84 je bil kaplan v Predosljah, v letih 1884–1885 v Preddvoru in 1885–1886 v Cerkljah (Slovenski biografski leksikon, 3. zvezek, str. 422).

Učitelji:

Vincencij Kmet (1874–77), Nikolaj Stanonik (1878–81(?)), Francišek Rojina, nadučitelj (1899–1905, 1907–(?)), Mihael Bregant, nadučitelj (1892–98), *Henrik Paternost* (1902–03) (potem letnik v Predosljah).

5

Mihael Mohar, organist (1894–1900), Anton Golob, župan (Stražišče) (1866–68), Antonija Stroj, gospodična (1866–68).

Trboje

Letniki:

Josip Škofic, župnik v začasem p. (1893), Karol Hofer, župnik v. p. (1902–03), Jožef (Josip), Kršič (Kržič), posestnik (1868–96).

Trstenik

Letniki:

Ignacij Gregorič, lokalist, župnik (1871–92†), Ivan Dolžan, župnik (1892–98†), Ivan Mikš, župnik (1898–1911(?)).

Luka Knific, učitelj (1902–10).

Trzič

Poverjenika:

Franc (Francišek) Špendal, župnijski upravitelj, župnik, duhovni svetnik (1889–1907(?)), Josip Potokar, župnik (1910–1911(?)).

Ustanovnik:

Viljem Pollak (Polak), inženir, zasebnik (1898–1907(?)).¹⁰

Letniki:

Slovensko bralno društvo (1890–11(?)), Katoliško izobraževalno društvo sv. Jožefa (1900–04).

Duhovniki:

Alojzij Košir, župnik (1866–67), *Blaž Šoklič*, kaplan (1868–70) (potem letnik v Šmartinu), Rihard Frank, župnik (1869–79), Kozma Pavlič, kaplan (1869), Mavricij Goslar, kaplan (Križe) (1870–71), *Fr. Bobinec (Bobinc)*, župnik (potem letnik v Križah) (1871–81(?)), Jakob Aljaž, kaplan (1873–79), Janez Golob, kaplan (1873–78), Alojzij Puc, kaplan (Križe) (1874), Jakob Sušnik, kaplan (1879), *France (Franc) Špendal*, župnijski upravitelj, župnik (1880–1907(?)), Rok Merčun, kaplan (1887–89), Alojzij

Viljem Polak (Pogled na prvo četrstoletje družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, 1910, str. 56).

Žužek, kaplan (Križe) (1887–88), Josip Pekovec, župnijski upravitelj, kurat (Lom) (1890–1901), Josip Wruss, kaplan (1891–92), Ivan Šafer, župnik (Duple) (1893–96), Ivan Krst. Trpin, kaplan (1893–95), Ignacij Nadrah, kaplan (1896–99), Franc Porenta, župnik (Križe) (1897–1911), Jožef Potokar, kaplan, župnik (1899, 1910–11), *Ivan Barle*, kaplan (1900–04) (potem letnik v Kranju), Jožef Kržišnik, kaplan (1900–04), Jurij Rozman, župnik (Kovor) (1900–11), Lenart Zupan, kaplan (1905–07(?)), *Janez Zabukovec*, župnik (Križe) (1910–11).

25

Učitelji:

Andrej Kmet (1889–92) (potem letnik v Cerkljah), Luka Albrecht (Sv. Ana) (1892–1911), Josip (Jožef) Kragl, nadučitelj (1895–1905†), Julij Slapšak (Leše) (1900).

4

Notarji:

Rupert Bežek (1891), Francišek Stupica (1905), Matija Marinček (1910–11(?)).

3

¹⁰ Železniški in cestni inženir Viljem Polak je umrl v Ljubljani 29. marca in bil pokopan v Trziču 31. marca 1908 (Slovenski biografski leksikon, 7. zvezek, str. 431–432).

Tovarnarji:

Leopold Ahačič, fužinar (1887–93), Franc (Fran, Francišek) Ahačič (1894–1907(?)), Niko Ahačič (1898–1911).

3

Trgovci:

Ivan Jelenc, trgovec (1889–1911), Ivan Omersa, trgovec (1889–96), Ivan Engelsbereger, trgovec (1896–1904, 1910–11(?)).

3

Gregor Žerjov, okrajni sodnik (1889–96), dr. Ivan Kladva, okrajni sodnik (1897–1904)

Viljem Pollak, inženir (1897), Viktor vitez pl. Andriolli, davkar (1897–1907(?)), Peter Lončar, carinik (1890–92), Matej Lončar, lesni trgovec, gostilničar, posestnik (1897–1911(?)).

Brez navedbe poklica:

Anton Sepaher (1910–11(?)), Janko Vajda (1910–11(?)).

Turn**Ustanovnica:**

Luiza (Alojzija) Urbančič, gospodična, graščakinja (1873–1911(?)).

Letnik:

Janko Urbančič, graščak (1870–80).

Velesovo**Letniki:****Duhovniki:**

Matija Kuhel, kaplan (1868–69), Jurij Varl, župnik (1870–73), Mihael Kotnik, kaplan (1873), Ivan Volk, kaplan (1898–99), Jožef Brešar, župnik (1903–04).

5

Mihael Kos, učitelj (1885–90), Marija Štamcar, učiteljeva hči (1871–73).

Voglje**Letniki:**

France Arhar, beneficiat (1873–76), Mihael Globočnik, trgovec, posestnik (1900–1910), Aleš Zupanec, posestnik (1870–71).

Zalog**Letniki:**

Janez Hiti, upokojeni župnik (1879–81(?)).

Zapoge**Letnika:**

Martin Narobe, župnik (1866–71), Ivan Kalan, župnik (1903).

Zgornja Bela**Letnik:**

Mihael Naglič (1910).

Preprost seštevek imen in priimkov iz zgornjega prikaza članov Slovenske matice v Kranju in okolici – kranjski dekaniji nam pokaže za leta, za katera imamo podatke iz njenih Letopisov, da je bilo v prikazanem obdobju Kranju 28 ustanovnikov in 131 letnikov, v Cerkljah 3 ustanovniki in 51 letnikov, v Trziču 1 ustanovnik in 47 letnikov, v Šmartinu en ustanovitelj in 19 letnikov, v Šenčurju 19 letnikov, v Smledniku 3 ustanovniki in 12 letnikov, v Podbrezjah en ustanovnik in 12 letnikov ter v Naklem in Predosljah po en ustanovnik in 10 letnikov, v drugih krajih pa manj kot deset. Zunaj Kranja tako naštejemo 9 ustanovnikov in 138 letnikov. Skupaj naj bi bilo tako po seštevku 41 ustanovnikov in 367 letnikov, vseh torej 408. Dejanska številka je bila nekoliko manjša, ker je bilo vsaj 25 izmed njih navedenih v seznamih vsaj po dvakrat, nekaj pa tudi po trikrat (tako duhovnik Franc Špendal), dva od njih, dekan Anton Koblar in gimnazijski katehet dr. Francišek Perne pa najprej kot letnika in potem kot ustanovnika v različnih krajih, zdravnik dr. Edvard Globočnik pa hkrati kot ustanovnik v Cerkljah in nekaj let kasneje še kot letnik v Kranju. Vsaj 22 ostalih, predvsem duhovnikov, pa tudi kak učitelj in lekarnar, je navedenih najprej na enem, potem na drugem službenem mestu. Ta dvojnost "bremen" izključno letnike, tako da z odštetjem "večkratnih" od omenjenega skupnega števila pridemo do realnejšega skupnega števila letnikov 345 in skupnega seštevka vseh članov 386, pri čemer je treba dopustiti možnost, da smo kakšno večkratno navajanje istega člana Slovenske matice v Kranju in okolici tudi spregledali. K temu številu niso prišteti naročniki-dijaki, ki jih v seznamih ne navajajo z imeni.

Od omenjenega članstva Slovenske matice v Kranju in okolici med ustanovniki ni nobenega kolektivnega člana, med letniki pa 9, od leta 5 v Kranju, ter po 2 v Cerkljah in Trziču. Glede na izrazito patriarhalno usmeritev tiste dobe tudi ne preseneča, da je med člani Slovenske matice samo 18 žensk, dve ustanovnici, graščakinja Luiza Urbančič in trgovka Ivanka Pleiweis, in 16 letnic, od katerih je bila ena nadučiteljica Franja Jugovic, dve učiteljici in dve poštni uradnici, po ena trgovka in posestnica sicer pa tri gospodične, tri članice brez navedbe poklica, žena železniškega inženirja, učiteljeva in trgovčeva hči.

Vinko Majdič z ženo Matildo (fototeka Gorenjskega muzeja Kranj).

Če si na kratko ogledamo poklicno sestavo članov Slovenske matice v Kranju in okolici – kranjski dekaniji, lahko ugotovimo, da so veliko večino tega članstva predstavljali duhovniki, po seštevku imen in priimkov 175, ob upoštevanju že omenjenih dvojnih navedb pa vsaj kakih 20 manj, torej največ 155. Od tega je bilo sicer nespornih ustanovnikov 15, od tega 7 v Kranju, 3 v Smledniku in dva v Cerkljah. Kar se tiče samega mesta Kranja, v njem duhovniki niso imeli prvega mesta po članstvu v Slovenski matici, ker so bili pred njimi gimnazijski profesorji z najmanj 33 člani, od tega sicer samo z enim ustanovnikom in z enim kolektivnim članom (gimnazijsko knjižnico), zunaj Kranja pa članov – gimnazijskih profesorjev ne zasledimo. Duhovnikov članov Slovenske matice je bilo v Kranju 30, poleg 7 ustanoviteljev še 23 letnikov, ob tem pa moramo še upoštevati, da sta bila dva od njih hkrati tudi gimnazijska profesorja kateheta. Na tretjem mestu v kranjski dekaniji so bili učitelji oz. učiteljice. V Kranju je bilo med učitelji 9 letnikov, od tega en kolektivni član (knjižnica učiteljskega društva), med njimi so bili trije duhovniki-kateheti, od teh pa sta bila dva tudi šolska ravnatelja. Zunaj Kranja je bilo

med učitelji še 28 letnikov, skupaj torej 35, dva dvojno navedena (Andrej Kmet in Henrik Patermost) pa sta že odšteta. Tudi med njimi naletimo na nekaj duhovnikov. V Kranju so bili glede na značaj mesta dobro zastopani še trgovci (7 ustanovnikov in 11 letnikov), v vsej kranjski dekaniji pa jih je bilo zunaj Kranja še 9 letnikov, skupaj torej 27. Ob njih je bilo tako v Kranju kot zunaj njega tudi še nekaj "kombiniranih" trgovcev in posestnikov. Med člani Slovenske matice zabeležimo vsaj še "čistih" 13 posestnikov, poleg vsaj še štirih dodatnih oziroma gostilničarjev in posestnikov, ob že omenjenih trgovcev in posestnikov. Dodatna oznaka "posestnik" se poleg njih pojavlja še pri vrsti članov, od odvetnikov, notarjev, lekarnarjev do različnih obrtnikov. Uradnikov zasledimo v Kranju 12 od tega enega ustanovnika, zunaj Kranja še dva, sodnikov v Kranju 1 ustanovnika in 7 letnikov, zunaj Kranja še dva letnika, odvetnikov oziroma odvetniških koncipientov najdemo v Kranju enega ustanovnika in 5 letnikov, zunaj Kranja pa nobenega, navedenih je še 6 notarjev, od njih trije v Kranju, 6 zdravnikov, od njih dva ustanovnika in pet lekarnarjev, med njimi dva ustanovnika ter trije tovarnarji (Ahačiči, dva druga znana tovarnarja – ustanovitelja Vinko Majdič in ing. Viljem Polak sta navedena z drugim poklicem) in trije orožniški stražmojstri. Zelo pisana množica ostalih poklicev članov Slovenske matice je zastopana samo z dvema ali enim primerom. Kot vidimo iz zgoraj objavljene tabele članstva, ustanovni in letni člani Slovenske matice v Kranju in okolici v nobenem obravnavanem letu niso presegli številke 112, ki so jo leta 1907 dosegli na račun dijakov – naročnikov. Tudi število ustanovnikov je le dvakrat – v letih 1875 in 1876 – doseglo najvišjo številko 21, potem pa je proti koncu avstrijske dobe vztrajno padalo.

Slovenska matica je imela 10. maja 1865 717 članov, od tega 338 ustanovnikov (148 duhovnikov in 190 laikov – neduhovnikov), in 379 letnih članov.¹¹ Leta 1890 je imela Slovenska matica 301 ustanovnega člana in 1.724 letnih članov, leta 1900 pa 6 častnih, 250 ustanovnih, 2.883 letnih članov ter 13 letnikov. Leta 1911 je imela Slovenska matica okoli 3.800 članov. Družba sv. Mohorja, ki je bila že od vsega začetka širše zasnovana kot ljudska založba in bratovščina, je imela za primerjavo leta 1865 2.719 članov, od tega 185 dosmrtnih, ki jih lahko primerjamo z ustanovniki SM,¹² leta 1890 48.084 članov od tega 680 dosmrtnih,¹³ leta 1911 pa 84.855 članov, od tega 1.837 dosmrtnih.¹⁴

11 Poročilo o Matici Slovenski v Ljubljani od njenega začetka, t. j. 4. februarja 1864 do 1. julija 1866, str. 19.

12 Koledarček družbe sv. Mohorja za navadno leto 1866, str. LVII.

13 Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1891, str. 117.

14 Koledar Družbe sv. Mohorja leto 1912, str. 170.

Valentin Štampihar z ženo Ano (fototeka Gorenjskega muzeja Kranj).

Nedvomno je zelo zanimiva primerjava števila članstva Slovenske matice v kranjski dekaniji s članstvom že omenjene ljudske založbe Družbe sv. Mohorja (DSM) v istem teritorialnem obsegu, ki nikakor ni enoznačna zaradi že poudarjenega drugačnega osnovnega namena obeh založb, vseeno pa nam omogoča določene primerjave. V letu 1866 je bilo, kot je navedeno v tabeli, v Kranju in okolici 34 članov Slovenske matice, od tega 11 ustanovnikov, medtem ko je bilo mohorjanov v tem letu 91, od tega 5 dosmrtnih članov. Med člani Družbe v. Mohorja jih je bilo vedno precej, ki so bili hkrati člani Slovenske matice, v omenjenem letu med dosmrtnimi tako njeni ustanovniki Anton Mežnarec, Janez Reš in dr. Jurij Štrbenec.¹⁵

Leta 1880 je bilo članov Slovenske matice 59 (19 ustanovnikov), mohorjanov pa 705 (11 dosmrtnih). Leta 1890 je bilo članov Slovenske matice 58 (13 ustanovnikov), mohorjanov pa 1588 (21 dosmrtnih). Med mohorjani so bili v tem letu dosmrtni člani Anton Mežnarec, Karol Šavnik, Franc Oblak,

Baltazar Bartol in Ivan Karlin, člani Slovenske matice.¹⁶ Leta 1900 je imela Slovenska matica v Kranju in okolici 93 članov, od tega 10 ustanovnikov, DSM pa 2.475 od tega 60 dosmrtnih, med katerimi so bili Anton Mežnarec, Karol Šavnik Francišek Špendal, dr. Francišek Perne, Anton Kukelj, Ivan Hromec Janez (Ivan) Karlin.¹⁷ Leta 1911 je bilo članov Slovenske matice v Kranju in okolici 67 (6 ustanovnikov), mohorjanov pa 2758 (106 dosmrtnih), med dosmrtnimi Anton Koblar, dr. Francišek Perne, Fran Pokorn, Jurij Rozman, Janez Zabukovec, Ivan Mikš in Josip Brešar.¹⁸

Podobno najdemo v obdobju do konca habsburške monarhije kar precej članov Slovenske matice v Kranju in okolici med odborniki podružnic slovenske šolske narodnoobrambne organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda (CMD) toliko bolj, ker je bila po svoji pretežno politično in nazorsko liberalni usmeritvi Slovenski matici zelo blizu. CMD je imela sicer povsem druge cilje – ustanavljati in vzdrževati slovenske zasebne vrtce in šole na narodnostno ogroženih delih slovenskega ozemlja, prav njene podružnice pa so bile eden glavnih virov na način "samoprispevka" zbranih finančnih sredstev za Družbo.¹⁹ Med odborniki leta 1886 ustanovljene moške podružnice CMD, ene najstarejših podružnic te organizacije na slovenskem ozemlju, zasledimo med drugimi predsednika podružnice Vinka Majdiča, Franca Šavnika ter odbornike Cirila Pirca, Avgusta Drukarja, Josipa Cvara, Franca Luznarja, dr. Valentina Štampiharja, Antona Šlambergerja in Ferda Sajovica, med odbornicami leta 1892 ustanovljene ženske podružnice v Kranju Marijo Roos, med člani leta 1889 ustanovljene podružnice v Cerkljah predsednika Andreja Vavkna, Andreja Kmeta, Jožefa Jenka in Ivana Kerna ter odbornike Frana Kreka, Josipa Lapajnetja, Jakoba Hočevarja, Milko Kern, Janka Ahlina in Ivana Kalana med odborniki leta 1899 ustanovljene podružnice v Trzinu pa predsednika Franciška Špendala, Matijo Marinčka ter odbornike Frana in Nika Ahačiča in Viljema Polaka, vse člane Slovenske matice. Moška podružnica v Kranju je za primerjavo štela leta 1890 42 članov, leta 1900 77, leta 1911 pa 177 članov štirih kategorij, od tega najvišje pokroviteljev leta 1900 5 in 1911 14., ženska pa leta 1900 107 članov, med njimi eno pokroviteljico in leta 1911 103 članov, med njimi pet pokroviteljic.²⁰ Podružnica v Cerkljah je leta 1900 štela 59 članov od tega enega

¹⁵ Koledarček družbe sv. Mohorja za navadno leto 1867, str. LXVI–LXVII.

¹⁶ Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1891, str. 69–72.

¹⁷ Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1901, str. 82–95.

¹⁸ Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1912, str. 159.

¹⁹ Več o Družbi sv. Cirila in Metoda: Vovko, *Mal' položil dar...*, str. 237.

²⁰ Podatki o članstvu so zbrani na podlagi letnih seznamov odbornikov in števila članov v Koledarjih Družbe sv. Cirila in Metoda; Vovko, *Odborniki in članstvo*, str. 81–83.

Glavi trg v Kranju ob koncu 19. stoletja (fototeka Gorenjskega muzeja Kranj).

pokrovitelja ter leta 1911 38 članov, od tega spet enega pokrovitelja.²¹ Podružnica v Trziču je leta 1900 štela 107 članov, od njih enega pokrovitelja, leta 1910 pa 60 članov, od tega 3 pokrovitelje. (Za leto 1911 v seznamih v Koledarjih Družbe sv. Cirila in Metoda ni skupnega števila članov v Trziču).²² Dejstvo, da se iste osebe pojavljajo v veliki meri v dveh ali celo vseh treh omenjenih organizacijah, pomaga določiti poklic nekaterim izmed njih, ki ga, kot omenjeno, ni v seznamih Slovenske matice za leti 1910 in 1911.

Zgoraj navedeni člani Slovenske matice, pa tudi Družbe sv. Mohorja in Družb sv. Cirila in Metoda v Kranju, Trziču in ostalih prikazanih krajih se logično vključujejo v splošno sliko duhovnega, družbenega, gospodarskega, kulturnega, izobraževalnega in drugega razvoja omenjenih krajev v zadnjem obdobju habsburške monarhije od srede 19. stoletja dalje. Tako so igrali pomembno vlogo v Kranju, katerega razvoj v tem obdobju je po eni strani zaznamoval razvoj industrije, kjer sta odigrala pomembno vlogo ustanovnika SM Leopold Jugovec (Jugovic), lastnik prvega večjega industrijskega podjetja v Kranju umetnega mlina ob Savi, in Vinko Majdič, ki ga je od njega odkupil in moderniziral leta 1894. V dobi zaostrovanja narodnostnih bojev so v Kranju kot protiutež nemško usmerjeni Kazini leta 1863 ustanovili Narodno čitalnico, za njo še Gorenjski sokol (1870), Slovensko bralno društvo (1886), podružnico Slovenskega planinskega društva (1899) ob že omenjenih podružnicah Družbe sv.

Cirila in Metoda. Katoliško izobraževalno in zabavno društvo je delovalo od leta 1902, od 1908 pa njegov orlovski telovadni odsek. Politični in gospodarski list Gorenjec so začeli leta 1900 tiskati v tiskarni Ivana Lampreta, tudi člana SM. Veliko število gimnazijskih profesorjev članov SM v Kranju je posledica obstoja kranjske gimnazije, ki je bila najprej nižja in dvojezična (utrakvistična), po ukinitvi leta 1890 pa čez štiri leta obnovljena kot popolna dvojezična.²³ Tudi razvoj Trziča je v drugi polovici 19. stoletja zaznamoval razvoj industrije, zlasti fužinarstva, kovaštva in čevljarstva, pa tudi tekstilne industrije, izdelave lepenke in podobnega. Pomembno vlogo pri tem so imeli tovarnarji iz družine Ahačič, člani SM ter njen ustanovnik ing. Viljem Polak. V Trziču je do leta 1918 delovala nemška zasebna obrtno nadaljevalna šola, kar pojasnjuje dejstvo, da so člani SM učitelji, navedeni v Trziču službovali na šolah izven Trziča.²⁴

Ob pregledovanju članstva SM v Kranju in zunaj njega lahko opazimo določeno značilno dvojnost. Pri predstavnikih določenih poklicev, zlasti tovarnarjev, odvetnikov, notarjev, zdravnikov trgovcev, gostilničarjev obrtnikov, delno tudi uradnikov in podobnih, je obdobje, ko so bili zabeleženi v Kranju ali tja prejeli matičine knjige, praviloma daljše kot pri večini duhovnikov, zlasti kaplanov, profesorjev in učiteljev, ki so jih zaradi narave njihovega dela pogosto predstavljali iz kraja v kraj. Podobno

²¹ Prav tam, str. 46.

²² Prav tam, str. 178.

²³ Žontar, Kranj, Zgodovina, Enciklopedija Slovenije, 5. zvezek, str. 383.

²⁴ Janša Zorn, Trzič, Zgodovina, Enciklopedija Slovenije, 13. zvezek, str. 385–386.

sliko v manjšem obsegu zasledimo tudi v Trziču, zunaj obeh večjih krajev pa naletimo med člani SM v veliki meri predvsem na duhovnike in učitelje, ki so svoje knjige Slovenske matice prejeli povprečno zelo kratko obdobje v posameznem kraju.

Prikaz članstva Slovenske matice v Kranju in okolici daje po eni strani podobo o zakoreninjenosti in pomenu te prve slovenske znanstvene založbe na omenjenem področju, po drugi strani pa dopolnjuje že znana dejstva o slovenski družbeni, kulturni, politični, duhovni, gospodarski in drugi eliti Kranja in okolice, ki je v veliki meri sestavljala članstvo Slovenske matice na tem območju.

LITERATURA IN NATISNJENI VIRI

- Bernik, France: Sto let kulturnega poslanstva. *Slovenska matica 1864–1964, Zbornik razprav in člankov* (ur. France Bernik). Ljubljana : Slovenska matica, 1964.
- Imenik društvenikov "Slovenske Matice" za leto 1911. *Letopis Slovenske Matice za leto 1911*. Ljubljana : Slovenska matica, 1911.
- Janša Zorn, Olga: Tržič, Zgodovina. *Enciklopedija Slovenije*, 13. zvezek. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1999, str. 385–386.
- Koledar Družbe sv. Mohorja leto 1912*. Celovec : Družba sv. Mohorja, 1911.
- Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1901*. Celovec : Družba sv. Mohorja, 1900.
- Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1891*. Celovec : Družba sv. Mohorja, 1890.
- Koledar šolske družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za prestopno leto 1932*. Ljubljana : Družba sv. Cirila in Metoda, 1931.
- Koledarček družbe sv. Mohorja za navadno leto 1866*. Celovec : Družba sv. Mohorja, 1865.
- Koledarček družbe sv. Mohorja za navadno leto 1867*. Celovec : Družba sv. Mohorja, 1866.
- Lesar, Anton: Imenik Matičinih udov do avgusta 1866. *Narodni koledar in letopis Matice Slovenske za leto 1867*. Ljubljana : Slovenska matica, 1866.
- Letno poročilo tajnikovo. *Letopis Matice Slovenske za leto 1912*. Ljubljana : Slovenska matica, 1912.
- Melik, Vasilij: Slovenska matica. *Enciklopedija Slovenije*, 11. zvezek. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1997, str. 415–416
- Narodni koledar in letopis Matice Slovenske za leto 1867*. Ljubljana : Slovenska matica: Ljubljana, 1866.
- Slovenski biografski leksikon*, 1. do 14. zvezek. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka, SAZU, ZRC SAZU, 1925–1991.
- Vovko, Andrej: *Mal položi dar... Portret slovenske narodnoobrambne šolske organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918*. Ljubljana : Slovenska matica, 1994.
- Vovko, Andrej: *Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918*. Ljubljana : Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU, 2004.
- Žontar, Majda: Kranj, Zgodovina. *Enciklopedija Slovenije*, 5. zvezek, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1991, str. 383.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Die Mitglieder der *Slovenska matica* in Kranj und Umgebung bis zum Ersten Weltkrieg

Im Rahmen sich zuspitzender Nationalitätenkonflikte im slowenischen Raum am Ende des 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts spielten auf slowenischer Seite einige Vereinigungen, die das Nationalgefühl erweckten und eine Abwehrfunktion ausübten, eine bedeutende und weitreichende Rolle, indem sie sich bei der Verteidigung des Slowenentums dem deutschen, italienischen und ungarischen Überfremdungsdruck entschieden entgegensetzten. Unter denen stand auch der älteste 1864 gegründete Wissenschaftsverlag, die *Slovenska matica*, ganz vorne. Im vorliegenden Beitrag wird nach einer kurzen Darstellung ihres Werdegangs bis 1918 ein örtlich und zeitlich stark beschränkter Ausschnitt aus ihrer Geschichte vorgestellt: eine zahlenmäßige, persönliche und berufliche Struktur der Mitglieder der *Slovenska matica* in der Stadt Kranj und deren näherer Umgebung von der Mitte der 60-er Jahre des 19. Jahrhunderts bis zum Untergang der Habsburgermonarchie. Sie beruht auf Jahresverzeichnissen ihrer Mitgliedschaft, die im Jahrbuch (*Letopis*) der *Slovenska matica* veröffentlicht wurden. Die zahlenmäßige jährliche Vergleichsdarstellung der Mitgliedschaft der *Slovenska matica* in Kranj und Umgebung umfasst den Zeitabschnitt von 1866 bis 1911, als das erwähnte Jahrbuch sein Erscheinen einstellte. Es folgt ein Mitgliederverzeichnis der *Slovenska matica* in Kranj und Umgebung nach einzelnen Mitglieds- und Berufskategorien für den erwähnten Zeitabschnitt sowie eine Analyse der Berufsstruktur, aufgrund deren festgestellt werden kann, dass die meisten Mitglieder Geistliche waren. Die zweitstärkste Mitgliederkategorie der *Slovenska matica* in Kranj und Umgebung machten die Professoren an verschiedenen dortigen Mittelschulen aus, vor allem auf dem Gymnasium, gefolgt von Lehrern, Beamten, Anwälten, Notaren sowie von Anwärtern für die beiden letztgenannten Berufe, andere Kategorien zählen

weniger als 10 Mitglieder, davon 7 Ärzte, mit Ausnahme der Kategorie "Ohne Berufs- oder Standesangabe", die 29 Mitglieder zählte, davon 6 mit Dokortitel, die sich aufgrund einer weiteren eingehenden Studie wahrscheinlich in eine der oben genannten Kategorien (vor allem Professoren, Ärzte, Beamte, Anwälte/Notare) eingliedern ließen. Die Berufsanalyse wird durch den Umstand erleichtert, dass beim Großteil der Mitglieder der *Slovenska matica* in Kranj und Umgebung mit Ausnahme der Jahre 1910 und 1911 deren Beruf oder Stand angegeben wurde. Für die damalige Gesellschaft ist auch die Tatsache charakteristisch, dass in den behandelten Jahren nur 18 weibliche Mitglieder der *Slovenska matica* vorkommen, davon drei Lehrerinnen. Im vorliegenden Beitrag wird ein kurzer Vergleich der Mitgliederzahl der *Slovenska*

matica und des Volksverlags *Družba sv. Mohorja* (Hermagoras-Gesellschaft) gezogen, ferner werden einige der angesehensten Mitglieder der *Slovenska matica* in Kranj und Umgebung im behandelten Zeitraum vorgestellt. Die Übersicht über die Mitgliedschaft der *Slovenska matica* in Kranj und Umgebung zeugt auf der einen Seite davon, wie tief dieser erste slowenische Wissenschaftsverlag im behandelten Raum verankert war, auf der anderen Seite aber ergänzt sie die bereits bekannten Tatsachen über die slowenische gesellschaftliche, kulturelle, politische, geistige, wirtschaftliche und anderweitige Elite Kranjs und Umgebung, die einen bedeutenden Bestandteil der Mitgliedschaft des genannten ersten slowenischen Wissenschaftsverlags in diesem Raum bildete.